

गिन्यानाग्निहोत्री रवीन्द्रः कांय विचार

♦ जंयकुमान काप्रत

पूण कितलेरो भारतीय साहित्यीक रवीन्द्रबाबा भरोन ब्रह्मांडाचो मोग करतात आनी आपलें गिन्यान थळावे भारोतल्यान भौसा भौस पावयतात? एक आडवाद आशिल्लो- प्रिसाम करंथांचो. तांचेंय व्यक्तिमत्व रवीन्द्रबाबाक समांतर. रवीन्द्रबाबांची कपीय वळख करून दियात, पूण हांव तांकां सगळ्यांत पयली वळखलें तो एक ब्रह्मांडमोगी म्हणून... रवीन्द्रबाबा इतलो ब्रह्मांडाचो - आकारागंगा, गिरे, नखेत्रांचो - मोग कोंकणी संवसारांत दुसऱ्या कोर्णेच केल्लो म्हाका दिसूंक ना...

रवीन्द्रबाबाक

८२ वर्सा जालीं? खरेंच दिसना. हे पिरायेचेर तांकां साहित्य अकादेमीची भौमानादीक फेलोशीप मेळटा हातूंत अजाप ना. कोंकणींतलो हो एक महामनीस. तांचें जिवीत देखदिणें. उण्याच तीन पिळग्यांचो हो आधारवड. गोंयसून बेळगांव वचचे पयलीं म्हाका सामके लागीं आशिल्ले कवी शंकर रामाणी हांच्या निळें निळें ब्रह्म कवितां झेल्याची याद जाता. तो तांणी म्हाका आनी रवीन्द्रबाबाक ओंपला. म्हजी हरकत आसतनाय तांणी रवीन्द्रबाबा बरोबर म्हजें नांव जोडलें. हो

केदो व्हड भोवमान! रवीन्द्रबाबाचें एकेक संपादकीय, एकेक लेख म्हळ्यार एक हितगूज, एक ललीत निबंध. दरेका निबंधांत खूब 'लावड थिंकींग' आसता. गिन्यान, तत्वगिन्यानाच्या ब्रह्मांडांतल्यान हो ब्रह्मांडमोगी आमच्या बोटाक धरून एक पासय मारून हाडटा. जेन्ना जेन्ना हांव तांचे लेख वाचतां, म्हाका संत तुकारामाची याद जाता. 'तुका म्हणे होय मनाशी संवाद, अपुलाचि वाद आपणांसि' देहूच्या दोंगरा इतलोच सोबीत 'वृक्षवल्ली आमहां सोयरे' करून उडोवपी रवीन्द्रबाबाचो प्रियोळाचो वाठार. थंय हेन्नी डेव्हीड थोरो भशेन तांचें 'लावड

थिंकींग' चलता. ते उलयतात तशेच बरयतात. एक वझरो कशी तांची शैली. ह्या मनशाक कितें म्हणचें हाचेर हांवें खूब विचार केलो. मागीर दिसलें, तांणी कसल्यो चळवळी केल्यो, कितें वाचलें, कितें बरयलें हें सगळें कुशीन दवरूनय आयज म्हजे सारक्या पन्नाशी कडेन पाविल्ल्या वाचप्या मुखार रवीन्द्रबाबाची जी प्रतिमा उबी रावता ती वेदोपनिषदीक अग्निहोत्र्याची. पूण हें निखटें गिन्यानाचें अग्निहोत्र. म्हणून रवीन्द्र केळेकार हे 'गिन्यानाग्निहोत्री'. तांचें पुराय जिवीत एका एपिस्टेमॉलॉजिस्टा भशेनच गेलां. कणाकणान तांणी मणामणांचें गिन्यान पुंजयलां. आमचेच न्हय तर, हे फुडेंय येवपी पिळग्यांक गिन्यानाचें पिशें लायतले, लागतलें जाल्यार गोंयांत तरी रवीन्द्रबाब सोडल्यार दुसरें व्यक्तिमत्व ना. ह्या मनशाची नदर कितली विशाळ ताची वळख म्हाका *ब्रह्मांडांतलें तांडव* ह्या पुस्तकांतल्यान १९८० वर्सा जाली.

: २ :

ब्रह्मांडमोगी रवीन्द्रबाब

अॅस्ट्रॉनॉमी (खगोलविज्ञान)चो मोग करपी मनशां म्हाका आवडटात. तांकां ब्रह्मांडाचो जो साक्षात्कार जाता तातूंत अध्यात्म, तत्वगिन्यानाची भर पडली म्हणटकीच जिवीत फुलून येता. रवीन्द्रबाबा इतलो ब्रह्मांडाचो - आकाशगंगा, गिरे, नखेत्रांचो मोग-कोंकणी संवसारांत दुसऱ्या कोणेंच केल्लो म्हाका दिसूंक ना. दुर्बिणीक दोळे दसोवनूच, आत्मसंतुष्ट जावन रवीन्द्रबाब रावंक नात. तांकां उर्मी जाली - हें गिन्यान आपले पुरतें उरूं नज. तें कोंकणींत हाडूंक जाय. रोखडेंच तांणी *ब्रह्मांडांतलें तांडव* हें १५२ पानांचें सोबीत, देखिदिणें पुस्तक आमचे मुखार दवरलें. योगायोग म्हळ्यार १९८० वर्साच गोंयांत खगोलविज्ञान लोकां मेरेन पावोवपाची चळवळ नेटान सुरू जाल्ली. आमचे मित्र आनीक मार्गदर्शक, गोंयचो इतिहास, संस्कृताय ह्या विशयां वेले एक तज्ज्ञ बाब पर्सिवाल नोरोज्य. हांकांय ब्रह्मांडाचो खूब मोग. १९८२ वर्सा तांणी गोंय सरकाराचे सेवेंत आशिल्ल्या आपल्या कांय इश्टांक घेवन 'अॅसोसिएशन ऑफ फ्रँडस ऑफ अॅस्ट्रॉनॉमी' ही संस्था स्थापन केली. आयज हे संस्थेचो हांव उपाध्यक्ष आसा. पूण म्हजी प्रेरणा आशिल्ली *ब्रह्मांडांतलें तांडव*. म्हज्याच आग्रहान आमी रवीन्द्रबाबाक पणजे जुंता हावजा वेले आमचे खगोल वेधशाळेंत आपयले. मुखेल सोयरे म्हणून. तेन्ना रवीन्द्रबाबान आपल्या ब्रह्मांड मोगाचें पिशें उकतें केलें. फुडल्या वर्सा आमचो देश पृथ्वीच्या गुरुत्वाकर्शणाची शीम हुपून चंद्राचो वेध घेवपाक चंद्रयान-१ अंतराळांत धाडटलो. आमी मंगळाचेरूय वचूंक सोदतात. पूण कितलेशे भारतीय साहित्यीक रवीन्द्रबाबा भशेन ब्रह्मांडाचो मोग करतात आनी आपलें गिन्यान थळावे भाशेंतल्यान भौसा मेरेन पावयतात? एक आडवाद आशिल्लो- भिवराम कारंथांचो. तांचेंय व्यक्तिमत्व रवीन्द्रबाबाक समांतर. रवीन्द्रबाबांची कशीय वळख करून दियात, पूण हांव तांकां सगळ्यांत पयलीं वळखलों तो एक ब्रह्मांडमोगी म्हणून.

:: ३ ::

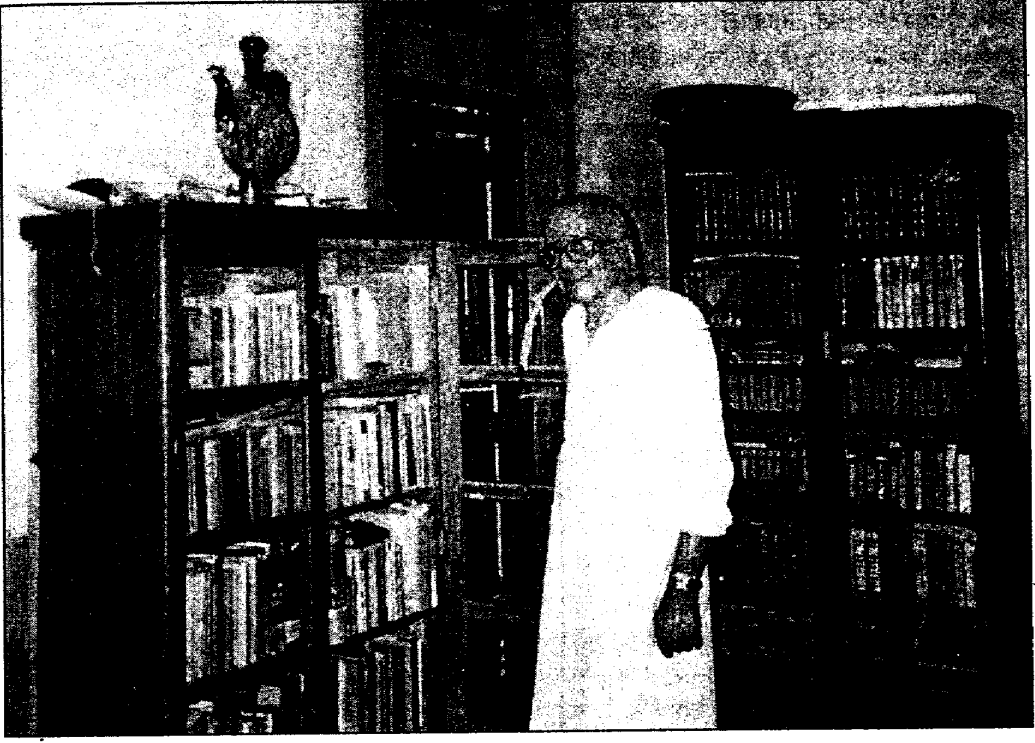
दार्शनिक/तत्वगिन्यानी रवीन्द्रबाब

रवीन्द्रबाबान बरयिल्लीं चडशीं म्हत्वाचीं पुस्तकां हांवें वाचल्यांत.

तांचें खूबशें लिखाण अजुनूय संकलीत जावंक ना. तांच्या लिखाणांतल्यान हांव तांचें तत्वगिन्यान सोदतां. कल्पना आयडियाज सोदता. सांक्रिटीसाच्या स्कूलाचो, बर्ट्रांड रसेल, एरिक प्रॉम, कार्ल पॉपरचो म्हजेर खूब प्रभाव आसा. रवीन्द्रबाबान तत्वगिन्यान असो विशय घेवन प्राध्यापकी पदधतीन कांय बरोवंक ना. हांव सोदतां, रवीन्द्रबाब केवलाद्वैतवादी कांय विशिश्टाद्वैतवादी? आदि शंकराचार्य समजप सोंपें न्हय. पूण रवीन्द्रबाबाच्या चिंतनांत उपनिशदां येतात, धम्मपद येता, भक्तीसंप्रदाय येता, वारकरी संत येतात, तुलसीदास आनी नरसी मेहताय येता. ज्या मनशाक काकासायबां सारको 'ज्ञाननिधी' मेळ्ळो ताच्या मनाचेर कसलें जोत चल्लां आसतलें ताची कल्पना करूं येता. रवीन्द्रबाबाची नदर 'अॅनालिटिकल' कांय 'सिंधंटीक' हें सोदपाक गेल्यार ते पृथक्करणवादी-अॅनॅलिस्ट नासून विचारसंगम, संस्कृतीसंगम घडोवन हाडपी विचारवंत म्हणून तांची वळख पट्टा. भारतीय भासो, पूर्वेंचें अध्यात्म आनी विदेशी भासो, अस्तंतेची संस्कृताय हांचो मेळ घालप कठीण. आकांताचें वाचन करपी जायते लोक हांवें पळयल्यात. पूण आपणें जें वाचलां ताचेर तांचें चिंतन ना. तांकां आपल्या वाचनाचो आपरोस काडूंक जमना. फिलॉसॉफीचे भायर एक प्रांत आसा 'हायपरफिलॉसॉफीचो'. रवीन्द्रबाब एक 'हायपरफिलॉसॉफर'. तांची शैली म्हळ्यारच तांचें 'हायपरफिलॉसॉफिकल स्कूल'. जांणी जवाहरलाल नेहरूंचो 'भारताचो सोद' हो ग्रंथ तन्मय जावन वाचला तांकां 'हायपरफिलॉसॉफर' नेहरूंचो अणभव येतलो. नेहरू अज्ञेयवादी, नास्तीक. पूण तांच्या मुत्युपत्रांत जिणेची-मर्णाची 'हायपरफिलॉसॉफी' दिसता. नाजाल्यार मर्णा उपरांत आपली रक्षा देशांत सगळे कडेन उडोवपाची सुचोवणी ते करचे नाशिल्ले. तांचे इत्से प्रमाण तशें जाल्ल्यान दरेका भारताच्या रगतांत आता नेहरूंचे रक्षेंतलो उण्यांत उणो एक तरी अणू आसतलोच हें खंयचोय वैज्ञानिक दाखोवंक शकतलो.

गांधी युगाची निमणी स्टेज आनी पुराय नेहरू यूग पळयिल्ले रवीन्द्रबाब. जीण, मनीस, सैम, ब्रह्मांड हातूंत तांकां अद्वैत दिसता. ह्या अद्वैताचोच पुरस्कार तांच्या लिखाणांत दिसता. उपनिशदांतल्याच विचारांचें सूत ते आमचे मेरेन पावयतात. 'एकं सत् विप्रा बहुधा वदन्ति' ह्या वचना प्रमाण एकूच ब्रह्मवाक्य उलोवपी हो विप्र - रवीन्द्रबाब. विशय राजकी आसूं जावं सामाजीक, ग्लोबलायझेशन आसूं नाजाल्यार ग्लोबल वॉर्मिंग, मनीस म्हणून जियेवपाक आमी कितले नालायक आसात तें रवीन्द्रबाब चिमटे काडीत आमकां दाखोवन दितात. तांची हायपरफिलॉसॉफी आसा एके नवे मांडणे खातीर - पृथ्वीचे, मनीसजातीचे, भारतीयांचे. 'विरक्तस्य तृणं भार्या, निस्पृहस्य तृणं जगत्' अशें मानपी हो मनीस. कोंकणींतलो सुभाशितकार.

'द कोटेबल कोटस् ऑफ रवीन्द्रबाब' म्हणून पुस्तक काडटलो जाल्यार हजारां वयर मोतयां, माणकां हातांत येतलीं. रवीन्द्रबाबान लव्हलॉक, मार्थ्युलीस, विल्सन, गुल्ड, डॉकीन्स, क्वामेन बी वाचला जाल्यार हांव नकळो - पूण प्रियोळ सावन ते समेस्त ब्रह्मांडाची चिंता करतात. 'चिंता करितो विश्वाचि' अशा स्थितप्रज्ञ योगांत वचपाचो यत्न करतल्या रवीन्द्रबाबाक ज्ञानेश्वरा भशेन मर्देंच उमाळे येतात - उण्याच, पंदरा-वीस फावटीं तरी तांच्या लिखाणांत हांवें वाचलें -

'घळघळ दुकां व्हांवलीं/व्हांवक लागलीं.' कसलीं हीं दुकां रवीन्द्रबाब? कोणा खातीर? आयच्या जमान्यांत सगळ्यांच्याच दोळ्यांचेर साय येवन दुकांच आटिल्ले वरी जाल्लीं आसतना हो हायपरफिलॉसॉफर अनुश्टुभ आक्रंदन करता. अशी संवेदनशीलता, सेन्सिटिव्हिटी संप्रक्त, सॅचरेटेड जिणेंतल्यानूच येता म्हणून ज्ञानेश्वरा भशेन 'विश्वाचे आर्त माझ्या मनी प्रकाशले' अणभव घेत रवीन्द्रबाब आपली हायपरफिलॉसॉफी आमकां सांगतात. मंत्रयुगांतल्यान यंत्रयुगा कडेन आनीक यंत्रयुगांतल्यान आमी तंत्रयुगा कडेन पावले. मंत्र, यंत्र आनी तंत्र - हें सगळें अभ्यासून रवीन्द्रबाब आमकां जागे करतात.

:: ४ ::

'पॉलिटिकल सोशियॉलॉजिस्ट' रवीन्द्रबाब

वीसेक वर्सां पयलीं रवीन्द्रबाबाचो एक लेख वाचून हांव सामको अस्वस्थ जालों. तांणी एक सिद्धांत मांडून भविष्याची शिटकावणी दिल्ली. तांच्या ह्या सिद्धांताक हांव 'केळेकरज सबमर्जन्स थिअरी' - 'केळेकारांचो विलयन सिद्धांत' अशें नांव हांगा मुजरत दिवंक सोदतां. वीस वर्सां पयलीं गोंयाक घटकराज्य मेळिल्लें. 'आयज आमचें राज्य आयलें' अशी भावना जाल्ली. कोंकणी राजभास जाल्ली. जनमत कौलाक २० वर्सां जाल्लीं. पूण जशें वयर वयर, सुपरफिशियली दिसता तशें गोंय ना, तशें गोंयांत घडना हें अचूक वळखुपी आशिल्ले रवीन्द्रबाब. तांणी स्पश्ट बरयिल्लें- गोंयचें 'मर्जर' जावंक ना. पूण गोंय आनी गोंयकार फुडाराक 'सबमर्ज' जातले.

रवीन्द्रबाब संविधानाचे दुस्मान तर? भायल्यांचो दवेश करपी?

मात्तूय न्हय. जाल्यार 'सबमर्जन्स सिद्धांत' तांणी कित्याक आनी कसो मांडलो? सोंपे भाशेन आयज होच सिद्धांत मांडटलो जाल्यार म्हणचें पडटलें - १) गोंय एके संक्रमण अवस्थेंतल्यान वता. २) 'लेबर शिफ्ट' जाता तशी 'सोशल शिफ्टूय' जाता. ३) ही 'सोशल शिफ्ट' अशा एका पांवड्यार पावता की थंय थळाव्या लोकांक, नीज गोंयकारांक घुसमटून गेल्ले भशेन दिसता. 'सबमर्ज' जाल्ले भशेन दिसता. रवीन्द्रबाबान सबमर्जन्स सिद्धांताचो मागीर विस्तार बी करूंक ना. पूण ते नियाळ घेत रावले- गोंयचें उदयेगीकरण, शारीकरण, प्रदुशण, पर्यटन. ओपीनियन पोलाचो अॅजेंडाच आसलो - गोंयचेर मोग करतल्यां खातिरूच जाय वेगळें गोंय.' हातूंत हो भायलो - तो भितरलो अशी वांटणी नाशिल्ली. पूण १९८७ उपरांत राजकी आर्थीक वेवस्थेन विकासाचें अशें एक 'मॉडेल' गोंयाक हाडून दसयलें की, तरातरांचो लोक गोंयांत घुसूंक लागलो, मेळटा थंय रावंक लागलो. झोपडपट्टी गोंयचे संस्कृतायेंत कशीच बसना. पूण ही मुक्ततायेचीच देणगी. 'सबमर्जन्स थिअरी' कितली खरी तें गोंयचे 'लँड माफिया' आयज दाखोवन दितात. कांय गांवांनी मनशाक लासपाक वा पुरपाक मसंडी नात पूण कोट्यांनी रुपया मोडून विदेशी लोकांनी जमनी घेतल्यात. २००१ वर्साचे मनीसमेजणे प्रमाण वट्ट १ लाख ७७ हजार लोक गोंयांत हेर राज्यांतल्यान येवन रावल्यात. गोंयचें जनप्रमाण देंवत आसा. गोंयकारांचो आंकडो कसोच वाडना. पूण भायल्यान लोक येत आसात. असो एक संक्रमणबिंदू येतलो जेन्ना गोंयांत गोंयकार अल्पसंख्यांक जातले. मागीर गोंयचें कितें? कोंकणीचें कितें? धार्मीक संतुलनाचें कितें? रवीन्द्रबाबाचे 'सबमर्जन्स थिअरी'चो

जायत्या जाणांनी धिक्कार केला. तातूंतले चडशे गोंयांतले नवे वसाहतदार आसात. तांणी अस्वस्थ जावपाचेंच. भारतीय संविधानान खंयच्याय नागरिकाक खंयूय वचून (काश्मीर, हिमाचल प्रदेश, सिक्कीम, उत्तराखंड सोडून) नोकरी, व्यवसाय, धंदो करपाचो, स्थायीक जावपाचो हक्क दिल्लो आसलो तरी सामुहीक (मास) वसाहतीकरणाचें मेकळें परमीट दिवंक ना. अशें कितेंय सुपुल्ल्या राज्यांत फुडाराक जावं येता हाचें घटना समितीच्या १९४७-५० काळखंडांतल्या सादद्या-भोळ्या वांगड्यांक सपन पडूं नासलें. 'सबमर्जन्स थिअरी'चो प्रत्यय मुंबयंतल्या मराठी, पारशी, गुजराती, पाठारे-प्रभू, कोळी, आगरी, ईस्ट इंडियन समाजाक दर दिसा येता आनी थंय जाल्ल्या 'डिमोग्राफिक इनसेक्यूरिटीज'चे फाटभुंयेचेर शिवसेनेचें राजकारण उबें आसा. 'सबमर्जन्स थिअरी'चो प्रतिवाद करपी कांय तरणाटे विचारवंत सांगतात - कितें जालें पयलींचें गोंय गेल्यार? आमी नवे गोंय, नवें गोंयकार घडोवया'. म्हळ्यार सुटके उपरांतच्या नववसाहतकारांची 'निओ-गोवन्स', नवे गोंयकार ही नवी जमात आमकां स्वीकारची पडटली. जे चल्लां तें पळोवन गोंयचें चर्च अस्वस्थ आसा. 'सबमर्जन्स थिअरी'चो चड प्रभाव थळाव्या क्रिस्तांवांचेरूच जायत रावतलो. त्रिशतांय ब्रागांज कुंव्यान 'डीनॅशनलायझेशन ऑफ गोअन्स' बरोवन एका सांस्कृतीक दुयेंसाचेर बोट दवरिल्लें. 'डिमोग्राफीक आनी कल्चरल सबमर्जन्सा'क लागून गोंयकारूच 'डिगोअनाइझ' जायत रावले जाल्यार म्हजे पिळगेचेर 'डिगोअनायझेशन ऑफ गोअन्स' बरोवपाचो वेळ येतलो, सांगूं नज. कितेंय आसूं. प्रत्येक समाजाचें एक 'डायनॅमिक्स' आसता. रवीन्द्रबाबाक वीसेक वर्सां पयलीं जो दिश्टावो जालो तो एका खांप्या पॉलिटिकल सोशियाॅलॉजिस्टा भशेन. सबमर्जन्स डायनॅमिक्सचो.

:: ५ ::

प्रवासी रवीन्द्रबाब

रवीन्द्रबाब खूप भोंवला. अखळें हिंदुस्तान ताणें पांया खाला, नदरे खाला घाला. तो हिमालयांत पावलो. जपानाक भेट दिवन आयलो. जिचेर शीण काडटा पूण जिच्या पुतांचेर मोग करता ते अमेरिकेकूय वचून आयलो. हिमालयांत आनी जपान जसा दिसला ह्या दोनूय प्रवासवर्णनांक तुळा ना. एका चिंतकाच्या प्रवासाच्यो ह्यो पट्यो. हांवें वेळे वयल्यो घुलो वाचपाक घेतिल्लें तेन्नाच रवीन्द्रबाबाची 'प्रवासी नदर' म्हाका दिशिल्ली. रवीन्द्रबाब सादोसुदो प्रवास करिना. ही ट्रॅव्हल्स फॉर ए कॉज. रवीन्द्रबाबाचो दरेक प्रवास म्हणुनूच एका गिन्यान यात्रिकाचो प्रवास थारता. प्रवासा विशीं बरयतना जे सांस्कृतीक, वैचारीक संदर्भ येतात तांकां लागून हीं वर्णनां सुंदर जातात. रवीन्द्रबाबां कडल्यानूच दत्ता दामोदर नायकान स्फूर्त घेतिल्ली आसूंक जाय. गोंयकार संवसारभर शिंपडल्यात. मादिरा जुंव्याचेर, पिटकेर्न जुंव्याचेर, इतलेंच न्हय, ज्योकीं गोंमीश आनीक हेल्गा अंटाकिर्टकाचेरय तीन.तीन म्हयने रावन आयल्यांत. शंबरेक देशांनी गोंयकार आसतनाय प्रवासवर्णनाची परंपरा गोंयांत कित्याक ना? असल्या साहित्यान कोंकणी सरस्पतीचें मकर कित्याक सजुंक ना? दिलीप बोरकार, दत्ता नायक, उषा पाणंदीकार, हर्षा शेटये अशीं

थोडींच नांवां सोडल्यार प्रस्न पडटा - आमी प्रवास करतात कांय पिकनिको?

रवीन्द्रबाबाच्या प्रवासवर्णनांक कोंकणींत जी सुवात आसा तिचो जागो अजुनूय कोणें घेवंक ना. हातुंतूच सगळें आयलें. हांव जाणां, प्रवासवर्णनांचीं तांचीं दोनूच पुस्तकां उजवाडा आयल्यांत. पूण अजुनूय हांगा थंय पडून आशिल्ले प्रवासा वेले तांचे लेख संकलीत जावंक जाय.

:: ६ ::

रवीन्द्रबाब - एक काव्यांजली

तुमी गोंयचे रवीन्द्र, कोंकणीचे नाथ...
 तुमची जिणूच एक गिन्यानाची गीतांजली!
 ब्रह्मांडाचो तुमचो ध्यास,
 वांगडाच मनांत तुळस आनीक वोंठार तुळशीदास!
 मीरा तुमकां चुमता आनी कबीर शेलो दिता,
 फुजियामाची थंडाय तुमकां हिमालयांत व्हरता.
 प्रियोळचो परमळ ब्रह्मांडांत परमळ्ळो,
 अग्निहोत्रांतलो हविर्भाग एक योग जालो!
 जिणेचे जून पिरायेर झळकता
 एक हय-न्हयशें हाशें -
 तुमच्या निकत्याच जाल्ल्या भुरग्याच्या
 अपुरबायेच्या मुखामळा वरी चेऱ्याचेर
 तुमी 'ब्रह्म' जाले रवीन्द्रबाब?
 हो प्रस्न आतां वोंठार येता - अचकीत!